

**ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ: ЇЇ ВИДИ І КОНКУРУЮЧІ ТЕРМІНИ
(НА МАТЕРІАЛІ ПРИТЧІ РИЧАРДА БАХА
«ЧАЙКА НА ІМ'Я ДЖОНАТАН ЛВІНГСТОН»)**

Світлана Авраменко

Львівський національний університет імені Івана Франка

(вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000)

Розглянуто первісне значення терміна “інтертекстуальність”, введеного у лінгвістичний ужиток постструктуралісткою Юлією Крістевою як синтез структуралістської семіотики і багатозначності значень у кожному художньому тексті.

Зроблено наголос на висвітленні тих усталених у лінгвістиці термінів, для номінації яких використовують термін “інтертекстуальність”, щоб у модний спосіб говорити про відомі речі. Простежено метафізичний смисл аналізованої притчі шляхом використання таких термінів, як “натяк” і “алюзія”. Зроблено спробу встановити відмінність між плагіатом, як одним з визнаних видів інтертекстуальності, з одного боку, і автоматичним письмом, з іншого.

Ключові слова: інтертекстуальність, споріднені терміни, посилання, натяк, вертикальний контекст, плагіат, автоматичне письмо.

Термін *інтертекстуальність* (ІТ) введено у лінгвістичний ужиток постструктуралісткою Юлією Крістевою (1966). Дослідниця зробила спробу синтезувати структуралістську семіотику Фердінанда де Сосюра – його вчення, як знаки набувають свого значення всередині структури тексту, – з діалогізацією М. М. Бахтіна – з його дослідженням багатозначності значень, чи «гетероглосій» у кожному художньому тексті і слові [1, с. 228].

Для Крістевої поняття інтертекстуальності замінює поняття інтерсуб'єктивності [2, с. 69], коли ми усвідомлюємо, що смисл передається від письменника до читача не прямо, а опосередкованоя, чи фільтрується

«кодами», які передаються письменнику і читачу іншими текстами. Інтертекстуальний погляд на літературу підтверджує думку про те, що значення художнього твору не міститься у самому творі, а виникає в результаті його інтерпретації читачем [3].

Постструктуралісти нинішнього сторіччя (наприклад, Даніела Капеллі) переглядають поняття ІТ, вважаючи “intertextuality as a production within texts, rather than a series of relationships between different texts” [4].

Термін “ІТ” за понад 40 років неодноразово запозичали для номінації інших, ustalених в лінгвістиці, термінів; він зазнавав змін свого первісного, наданого йому авторкою, значення. Вільям Ірвін пише, що цей термін набув майже такої ж кількості значень, скільки є осіб, що його використовують, починаючи з тих, хто залишився вірним первісному значенню цього терміна, і завершуючи тими, хто просто використовує його як модний спосіб говорити про ustalені в лінгвістиці терміни [1, с. 228].

Американські критики неодноразово скаржились, що повсюдність (“ubiquity”), тобто, неоднозначність терміна ІТ у постмодерністській критиці витіснила з лінгвістики споріднені терміни і затьмарила важливі нюанси [1, с. 227].

Лінда Хатчеон стверджує, що надмірний інтерес до інтеракуальності нівелює роль автора, оскільки ІТ не цікавить інтенція відправника мовлення. На думку лінгвістки, “intertextuality can be found in the eye of the beholder” [5]. Лінда Хатчеон слушно пропонує, коли йдеться про імітацію з метою критики, тобто пародіювання, замість терміна *інтеракуальність* вживати термін *пародія*.

Український лінгвіст В. Г. Байков розглядає як один із типів ІТ не тільки пародію, цитацію, стилізацію, трансформацію оповідей, а й переклад, наголошуючи на існуванні значної кількості синонімічних термінів на позначення інтеракуальності, таких як: *ремнісценція* і *прецедентні тексти* [6, с. 5], а також введені А. Вербицькою у лінгвістичний вжиток поняття *метатекст*, *текст в тексті*, і *текст про текст* [7].

На нашу думку, метою будь-якого типу ІТ є забезпечення найадекватнішого розуміння художнього тексту. Цій меті слугує *вертикальний контекст* (ВК), який визначається як “історико-філологічна інформація, що є об’єктивно закладена у творі” [8. с. 47]. Нерозривно пов’язаним з терміном ВК є поняття *фонові знання*, або *філологічні відомості*, які, перебуваючи за межами тексту, визначають повноту його сприйняття. Якщо фонові знання відправника мовлення (автора) і реципієнта (читача) не співпадають, якщо в останнього вони недостатні, це призводить до неповного розуміння тексту. Отже, конкуруючим терміном до ІТ, крім зазначених вище, є ще ВК.

Інколи під ІТ розуміють плагіат, як у випадку з іспанською письменницею Люцією Етксебаррія, у збірнику поезії якої, *Estación de infierno* (2001), простежуються метафори та вірші, написані Антоніо Колінас. Люція пояснює це тим, що вона використала ІТ.

Виникає питання, чи аналізовану притчу Ричарда Баха можна назвати плагіатом, беручи до уваги процес її написання? За словами самого автора, якось він прогулювався уздовж берега каналу Белмонт Шор, що у штаті Каліфорнія, і почув Голос, який вимовив загадкові слова «Чайка на ім’я Джонатан Лівінгстон». Підкоряючись Голосу, Ричард Бах сів за письмовий стіл і записав видіння, яке пройшло перед його очима, ніби плівка кінофільму. Але Голос, який розповідав історію, перервався так само раптово, як і виник. Скільки Бах не намагався дописати її своїми словами, нічого з цього не вийшло, доки одного дня, вісім років по тому, він у такий самий спосіб не побачив продовження.

Відповідаючи на листи своїх численних шанувальників, які просили його прокоментувати метафізичний смисл притчі, Ричард Бах завжди повторював, що на відміну від романів, вигаданих ним самим, нічого до написаного про чайку Джонатана він додати не може. У цьому випадку він виконував роль не стільки автора, скільки медіума, і ідея “Чайки” йому не належить [9, с. 196].

Оскільки сам Р. Бах заперечує наявність будь-якої інтенції з його боку під час написання цього твору, інтерпретація його притчі, чи філософської казки, цілковито залежить від фонових знань читача. Спробуємо пояснити

метафізичний смисл аналізованого твору, використовуючи такі терміни, як: *натяк, чи не буквальний засіб формування дискурсу* [10, с. 1]; та *алюзія непряме посилання на загальновідомий факт*, “which may be regarded as the **key-word** of the utterance” [11, с. 187].

Наша мета полягає у тому, щоб розгадати коди, або алюзивні сигнали [10, с. 4], які передаються читачу іншими текстами.

Серед алюзивних сигналів, які допомагають розшифрувати метафізичний смисл твору Р. Баха, є такі: про існування аналогу між чайкою Джонатаном і Ісусом Христом, зокрема, вибраність їх обох; наявність у обох послідовників, чи Апостолів; вигнання обох з суспільства (Ісусу не вірили, що він є Сином Божим і посланий Ним, щоб врятувати людей; а Джонатану Зграя не вірила, що він знайшов сенс буття і хоче поділитися ним зі своїми одноплемінниками).

Алюзивними сигналами, які сходять до езотеричного вчення, що базується на Східній філософії, є такі: про ритуал Посвячення; про існування семи рівнів свідомості людини, які корелюють з сімома рівнями розвитку її ментальності; теза про те, що людина не існує виключно у своєму фізичному тілі, а опанувавши ще шістьма тонкими тілами (оболонками), здатна чинити такі дії, які для тих, хто не досяг високого рівня духовного розвитку, сприймаються як чудеса, зокрема: здатність пересуватися у просторі зі швидкістю думки (телепортація); спілкуватися з особами однієї ментальної групи без слів (телепатія); проходити крізь щільні предмети; зцілення тяжко хворих; з власної волі, після припинення земного існування, перейти в інші світи.

Алюзивними сигналами, що сходять до буддизму, поміченими в аналізованому тексті, є вчення про еволюцію, реінкарнацію і карму; про рай і пекло, які є не географічними поняттями, а позитивними і негативними емоціями, які виробляються свідомістю чи підсвідомістю людини; про те, що негативні емоції скорочують життя людини.

Алюзивними сигналами на дзен є постулат про необхідність внутрішнім зором доторкнутися до свого ества і не визнавати жодних зовнішніх авторитетів, а також на експлікацію суті вчителя дзенівського типу.

Отож чи можна вважати аналізований твір Р. Баха плагіатом? Словник дає таке визначення цьому поняттю: плагіат [лат. *plagiatus* – *викрадений*] привласнення чужого авторства, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора [12, с. 738]. Слід розрізнити поняття *плагіат* і *автоматичне письмо* (АП). Гарольд Шерман пише про загадковий феномен АП, коли цілі книги були написані автоматично, “through automatic writing” [14, с. 166]. Для того, щоб писати АП, потрібні певні умови: по-перше, індивід має бути особою з тонкою духовною організацією, тобто такою, яка досягла високого рівня розвитку свідомості, і тоді вона, як пише М. К. Періх, буде здатна розрізнити своїм духовним слухом найтонші вібрації космосу [15, с. 413]. По-друге, такий індивід має знаходитися у стані загасаючої свідомості, або у трансі: “the sensitive individuals through whose minds the manuscripts have come, could never, in their normal states of consciousness, have created this material” [14, с. 166]. Гарольд Шерман нагадує, що “the concepts of all religions and all spiritual knowledge have come through the inner mind of man” [14, с. 167].

Це спостереження нагадує епізод з життя засновника теософії, О. П. Блаватської, яку звинувачували в плагіаті, і якій не вірили, що завдяки своїм медіумічним здібностям вона, перебуваючи в Америці, отримувала інформацію від Махатм з Тибету. Ця інформація лягла в основу її фундаментальних праць, однією з яких є “Таємна доктрина” (1888).

Якщо брати до уваги той факт, що “revelation can take place any time, anywhere, through the mind of any genuinely gifted, spiritually endowed or developed individual” [14, с. 167], а не тільки через посвячених (О. П. Блаватська прийняла посвячення у період свого перебування на Тибеті 1868 – 1871 р. р), то можна зробити висновок, що відмінність між плагіатом і АП полягає ось у чому:

1. Плагіат є привласненням чужого авторства без повідомлення і згоди автора твору; АП передбачає добровільне надання в користування сенситивній особі своїх творів, причому реципієнт може знати від кого надходить інформація (як у випадку з О. П. Блаватською), чи інформація може бути надана сенситиву анонімно (випадок з Р. Бахом).

2. Плагіат – це викрадення чужого твору, яке здійснює особа, що перебуває на свідомому, тобто на першому рівні розвитку свідомості; АП є зчитування добровільно наданої інформації з найтонших вібрацій космосу, що можливо лише для людини, яка перебуває на одному з вищих рівнів духовного розвитку – від інтуїтивного до космічного.

Отже, одним з перелічених вище типів інтертекстуальності, а саме – інтерсуб'єктивність, пародія, цитація, стилізація, переклад, ремінісценція, прецедентні тексти, алюзія, натяк, вертикальний контекст, метатекст, текст у тексті, текст про текст – має бути не плагіат, а автоматичне письмо.

1. *Ахманова О. С., Гюббенет И. В.* Вертикальный контекст как филологическая проблема // Вопросы Языкознания. – М.: МГУ, 1977. – № 3. – С. 47 – 54.
2. *Байков В. Г.* Интерпретация текста как объект пародирования // Мова і культура. – Київ, 2002. – Вип. 4. – С. 5 – 11.
3. *Блаватская Е. П.* Жизнь и деятельность. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki>
4. *Вежбицкая А.* Мета текст в тексте // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. VIII. – М: Прогресс, 1978. – С. 402 – 421.
5. *Рерих Н. К.* Живая этика. – М: Республика, 1926. – 413 с.
6. Словник іншомовних слів / [уклад. Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сютя, Г. В. Цимбалюк]. – Київ: Довіра, 2000. – 1016 с.
7. *Туровская М.* Три жизни “Чайки по имени Джонатан Ливингстон” // Иностранная литература. – 1974 - №3. – С.195-198.
8. *Хвацевський Р. В.* Натяк як мовленнєва стратегія (на матеріалі сучасної французької мови: Автореф. дис. ...канд. філолог. наук – Львів: ЛНУ, 2002. – 20 с.
9. *Bach Richard.* Jonathan Livingston Seagull. – N.Y.: Avon Publishers, 1973. – 127 p.
10. *Daniela Caselli.* Intertextuality in the Fiction and Criticism. – MUP2005. – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org/wiki/Intertextuality>.

11. *Galperin I. R.* Stylistics. – M.: Higher School, 1977. – 332 p.
12. *Hutcheon Linda.* A Theory of Parody. The Teachings of Twentieth Century Art Forms. – N.Y.: Methuen, 1985. – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org/wiki/Intertextuality>
13. *Irwin William.* Against Intertextuality//Philosophy and Literature, v.28, No.2, October 2004. – P. 227 – 242.
14. *Kristeva Julia.* Desire in Language: a Semiotic Approach to Literature and Art. – N.Y.: Columbia University Press, 1980. – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org/wiki/Intertextuality>
15. *Sherman Harold.* How to make ESP work for you. – N. Y.: Fawcett Crest, 1964 – 278 p.
16. <http://en.wikipedia.org/wiki/Intertextuality>

**INTERTEXTUALITY: ITS KINDS AND COMPETING TERMS
(ON THE MATERIAL OF RICHARD BACH'S PARABLE
"JONATHAN LIVINGSTON SEAGULL")**

Svitlana Avramenko

The Ivan Franko National University in L'viv

(1, Universytets'ka St., L'viv, 79000)

The original essence of the term “intertextuality”, introduced into linguistic usage by poststructuralist Julia Kristeva as the synthesis of structural semiotics and plurality of meanings in every belles-lettres text, is considered. An emphasis is laid on the elucidation of the conventionally used in linguistics terms, for the nomination of which the term “intertextuality” is applied for the modish purpose. The metaphysical sense of the analyzed parable is traced via the employment of such terms as “hint” and “allusion”. An attempt is made to establish the difference between plagiarism, as one of the acknowledged kind of intertextuality on the one hand, and automatic writing, on the other.

Key words: intertextuality, kindred terms, allusion, hint, vertical context, plagiarism, automatic writing.

**ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ: ЕЁ ВИДЫ И КОНКУРИРУЮЩИЕ
ТЕРМИНЫ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРИТЧИ РИЧАРДА БАХА
“ЧАЙКА ПО ИМЕНИ ДЖОНАТАН ЛИВИНГСТОН”)**

Светлана Авраменко

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

(ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000)

Рассмотрено исконное значение термина “интертекстуальность”, введенного в лингвистическое использование постструктуралисткой Юлией Кристевой как синтез структурной семиотики и многозначности смыслов в каждом художественном тексте. Акцентируется внимание на освещении тех общепринятых в лингвистике понятий, для номинации которых используется термин “интертекстуальность” с целью придания им более модного звучания. Прослеживается метафизический смысл анализируемой притчи посредством использования таких терминов, как “намек” и “аллюзия”. Предпринята попытка установить различие между плагиатом, как одним из признанных видов интертекстуальности, с одной стороны, и автоматическим письмом, с другой.

Ключевые слова: интертекстуальность, родственные термины, аллюзия, намёк, вертикальный контекст, плагиат, автоматическое письмо.

Стаття надійшла до редколегії 10. 10. 2009

Прийнята до друку 21. 10. 2009